

УДК 332.146.2

к.е.н., доцент Денисенко Н.О.,

Київський національний університет будівництва та архітектури

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто актуальні питання особливостей та проблем функціонування міського господарства, пошуку ефективних механізмів управління, а також специфіку їх реалізації на міському рівні. Узагальнюючи теоретичні основи, обґрунтовано напрямки удосконалення управлінських рішень щодо підвищення ефективності міського господарства.

Ключові слова: міське господарство, ефективні механізми управління, управлінські рішення, ефективність міського господарства.

Від комплексного розвитку окремих територій залежить розвиток країни в цілому, укріплення її соціально-економічної бази. В умовах, коли нестабільність зовнішнього середовища розглядається як реальність сучасного життя, все частіше звертаються до методів стратегічного менеджменту на всіх рівнях прийняття управлінських рішень, в тому числі при управлінні міським господарством. Актуальними є також питання бізнес-планування, фінансового та інвестиційного менеджменту, антикризового управління та ризик-менеджменту на міському рівні.

Міське господарство - це складна динамічна система з певною сукупністю основних елементів, що забезпечують життєдіяльність кожного населеного пункту, його рекреаційного потенціалу і населення.

Вивченням різних аспектів міського господарства присвячено праці видатних вчених та практиків, а саме: Гранберг О. Г., Сабітова Н. М., Бахтизін О.Р., Бусалов Є.Ф., Карлова О.А, Юрьєва Т.П., Файнберг О.І, Чечетов М.Ф. та ін.. Але деякі питання потребують уточнення та розширення.

Мета дослідження – розвиток теоретичних основ та обґрунтування можливих напрямків удосконалення управлінських рішень щодо підвищення ефективності міського господарства.

Об'єкт дослідження – особливості функціонування міського господарства. Предмет дослідження – соціально-економічні, виробничі та фінансові відносини та зв'язки, що виникають в процесі функціонування міського господарства.

Міське господарство виконує важливу роль у забезпеченні потреб суспільства. Міське господарство включає житлово-комунальне господарство міста і підприємства побутового обслуговування населення, будівельну

промисловість і підприємства з виробництва місцевих будівельних матеріалів, систему установ та підприємств міської торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, освіти та ін. Підприємства та організації, що входять до складу міського господарства, розрізняються за галузевою, соціальною (за формами власності) і відомчою (за підпорядкуванням) ознаками.

Розвиток міського господарства, збільшення обсягів та підвищення якості житлово-комунальних послуг є об'єктивною потребою сучасності. Але спостерігається протилежна картина: обсяги послуг житлово-комунального господарства за останні роки значно зменшилися, їх якість знизилася, різко погіршилося фінансове становище комунальних підприємств. Головними причинами цього безумовно є системні фактори, обмеженість бюджетних коштів, а також фінансування сфери за залишковим принципом, плюс взаємні неплатежі, зростання дебіторсько-кредиторської заборгованості та ін.. Сьогодні, як і раніше, керівники місцевих органів влади схильні думати, що адміністративними методами та меншими зусиллями можна одержати кращі результати, ніж при створенні необхідних ринкових механізмів господарювання.

Не зважаючи на це, методи та інструменти менеджменту, що довели свою ефективність у комерційному секторі, поступово починають використовувати в практиці територіального управління. Останнім часом відбувається зміна організаційної структури управління. Розпадаються великі об'єднання в міському господарстві й утворюються нові форми господарювання, поступово формується конкурентне середовище в міському господарстві.

Сфера територіального управління значно відрізняється від сфери підприємницької діяльності. Тут більше монополізму та менше конкуренції, переважає суспільний та груповий вибір (а не індивідуальний). Механізм формування цін на послуги суспільного сектора формується не за ринковими принципами. Іноді ці послуги взагалі безкоштовні, поширено субсидування. Все це потребує відповідної адаптації прийомів менеджменту на територіальному рівні.

При управлінні міським господарством необхідно враховувати як задоволеність споживачів послугами, так і збалансованість структурних пропорцій територіальної організації міського господарства та ефективність управління системою життєзабезпечення міста в цілому.

Структуру господарства кожної території визначають специфічні чинники, а саме: географічні, демографічні, виробничі, соціальні, економічні, екологічні (рис.1).

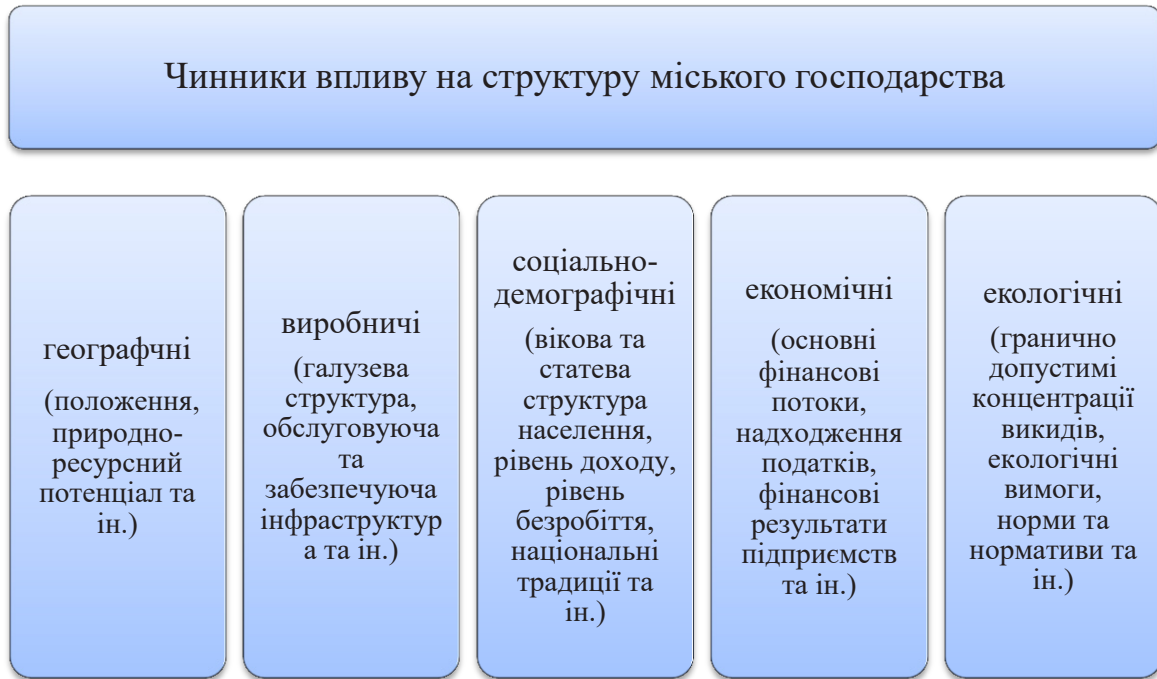

Рис.1. Чинники впливу на структуру міського господарства

Особливості міського господарства:

- велика різноманітність та диференційованість галузей и видів підприємств;
- тісний комплексний взаємозв'язок всіх елементів та складових;
- місцевий характер та локальність обслуговування, максимальне наближення до споживача;
- розповсюдження по всій міській території;
- специфічність процесів виробництва та споживання. Існують підприємства, продукція яких може зберігатися на складі та накопичуватися (виробництво будівельних матеріалів, запасних частин та ін.), та підприємства, для яких характерне співпадіння процесів виробництва та споживання (готелі, пральні, підприємства з санітарної очистки міст та ін.);
- необхідність врахування всіх місцевих особливостей та умов, починаючи від кількості населення та його соціально-демографічного складу до топографії місцевості та ін.;
- невеликі розміри підприємств комунально-побутового обслуговування обумовлені можливим радіусом обслуговування та ін..

Житлово-комунальне господарство є значною частиною міського господарства і включає до свого складу житловий фонд, комунальні підприємства та споруди зовнішнього міського благоустрою. Сюди також входять ремонтні й будівельні організації, транспортні й постачальницькі контори, промислові підприємства.

У більшості комунальних підприємств процес виробництва співпадає з процесом реалізації продукції або послуг, які не можна накопичувати. Необхідність доставки продукції безпосередньо споживачам потребує значних витрат на утримання та капітальний ремонт мереж, споруд та трубопроводів.

Комунальним обладнанням міста є водопроводи, каналізація, мережі теплофікації, електропостачання, газопостачання, засоби міського транспорту, лазні, пральні, готелі, а також споруди з благоустроєм міської території.

Специфіка виробництва в комунальному господарстві обумовлює високу фондомісткість цієї галузі (частка основних фондів складає майже 90%). При цьому основним джерелом фінансування є кошти бюджетів, яких катастрофічно не вистачає. Більше 3000 км теплових мереж України (14%) знаходяться в аварійному стані, 7700 км (34,7%) амортизовано. На кожних 100 км теплових мереж щороку реєструється 70 пошкоджень. Втрати теплоенергії в трубопроводах магістральних мереж перевищують 10%. Така ситуація склалася, перш за все, із-за технічного стану основних фондів комунального господарства. Термін експлуатації 57% котельних перевищує 20 років, експлуатуються переважно казани з дуже низькими ККД. Через нестачу засобів обсяги заміни теплових мереж з кожним роком зменшуються.

В 2014 році майже 48% підприємств комунального господарства були збитковими. В 2015 році цей показник виріс до 67%. Середній рівень збитковості (відношення чистого збитку до витрат) склав 8-9%. Заборгованість населення з оплати електроенергії на кінець грудня 2015р. становила 2664,1 млн. грн. За централізоване опалення та гаряче водопостачання мали борг 24,8% власників особових рахунків, утримання будинків і споруд та прибудинкових територій - 19,5%, вивезення побутових відходів - 18,3%, централізоване водопостачання та водовідведення - 17,4%, газопостачання - 16,4%. Хоча в цілому населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги 95,4% нарахованих за 2015 рік сум. Серед регіонів найвищий по країні рівень оплати за житлово-комунальні послуги спостерігався у Черкаській і Вінницькій областях, найнижчий - у Тернопільській (68,8%).

Підприємства міського господарства надають послуги населенню та підприємствам і організаціям. Характерною особливістю тут є сезонні коливання попиту споживачів в окремі періоди не тільки року, але й, наприклад, протягом доби. Майже завжди графік та ритм роботи комунальних підприємств залежить від ритму та темпу міського життя. Відповідно до коливань попиту складають добові графіки теплових та електричних навантажень, графіки подачі води, розклади руху транспорту. Це все обумовлює необхідність наявності додаткових потужностей та певного ритму роботи.

Особливістю забезпечення діяльності організацій та установ соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, фізкультури та спорту) є те, що джерелами фінансування їх діяльності можуть і бюджетні ресурси, і кошти підприємств та населення. Наприклад, для забезпечення потреб медичного обслуговування, здобуття освіти використовуються переважно держбюджетні кошти. Для надання деяких послуг соціально-культурного характеру та послуг, пов'язаних з відпочинком та охороною здоров'я, крім бюджетних коштів використовуються кошти населення.

Продукція підприємств будь-якого виду діяльності характеризується якістю. Але в сфері міського господарства це набуває особливого значення. Наприклад, ступінь очищення питної та стічних вод, рівень тиску у водопровідних трубах, певна температура води, тиск в газових мережах, відповідна напруга електричної енергії та ін.. Специфіка цієї сфери передбачає постачання споживачеві продукції за встановленою ціною незалежно від її якості, а це зовсім не стимулює підприємства міського господарства покращувати якість продукції та послуг.

Як і в будь-якій сфері діяльності в міському господарстві для оцінки якості роботи застосовують такі показники, як продуктивність праці, собівартість, кількість аварій та перебоїв у роботі, кількість скарг та ін..

В міському господарстві все взаємопов'язане та взаємообумовлене, як і в будь-якій складній системі. Необхідність створення системи каналізації передбачає наявність водопроводу. Без електроенергії неможливий розвиток різних галузей міського господарства. Шляхово-мостове господарство, освітлення вулиць, мають бути узгоджені з розвитком різних видів міського транспорту. Рельєф місцевості і окремих вулиць визначає вибір того або іншого виду міського транспорту. Правильне розташування на території міста ТЕЦ, трамвайних та тролейбусних парків, електричних підстанцій та інших елементів системи міського господарства впливає на доцільність, собівартість та результативність діяльності.

Наприклад, якщо укрупнено взяти та представити місто у вигляді моделі з чотирма елементами: елемент №1 - «Орган місцевого самоврядування», елемент № 2 - «Підприємства», елемент № 3 - «Міське господарство», елемент № 4 - «Населення» (рис.2). Ці елементи взаємопов'язані між собою і впливають один на одного. Елемент №1 «Орган місцевого самоврядування» розробляє цільові програми розвитку житлово-комунального господарства міста; приймає безпосередню участь в формуванні розподілі та використанні бюджетних коштів, в тому числі отримання податкових та інших надходжень від населення і підприємств та витрачання коштів на розвиток господарства міста і реалізацію соціальних програм для населення та ін.

Елемент №2 «Підприємства» створює валову внутрішню вартість шляхом виробництва товарів та надання послуг населенню, впливаючи на якість життя; сплачує податки в місцевий бюджет та ін.

Елемент №3 «Міське господарство» здійснює експлуатацію житлового фонду, технічне обслуговування, реконструкцію та поточний ремонт об'єктів, надає житлово-комунальні послуги, та ін.

Рис.2. Взаємозв'язок та взаємовплив елементів моделі «Місто».

Елемент №4 «Населення» є масовим споживачем житла, здійснює оплату за квартиру і комунальні послуги, створює попит на товари та послуги підприємств. Тому важливо відстежувати динаміку чисельності населення. Наприклад, потреба в житлі збільшується в міру зростання кількості сімей. Також при визначенні витрат бюджетних коштів на соціальну підтримку населення виникає необхідність прогнозування числа сімей, які звернуться за субсидіями. Тому в моделі необхідно врахувати кількість сімей з різними рівнями сукупного сімейного річного доходу.

Кожен елемент має свої особливості поведінки, на які впливають зовнішні та внутрішні чинники. Існує певний зарубіжний досвід побудови агрегованої моделі функціонування міської системи, що включає більше 200 функціональних залежностей. Реалізація відбувається шляхом комп'ютерного імітаційного моделювання.

Таким чином, місто потрібно розглядати як складну багатоелементну систему, яка функціонує та розвивається в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Розуміння та чітке визначення взаємозв'язків та взаємовпливу

кожного елемента дозволить значно підвищити ефективність функціонування міської системи в цілому та міського господарства зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтызин А.Р. Агент-ориентированные модели экономики. - М.: ЗАО «Издательство» Экономика», 2008. – 24 с.
2. Бусалов Е.Ф. Организация управления в городском хозяйстве. - М.:МИУ, 1982. – 137 с.
3. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. – М.: ВЛАДОС, 2003. - 96 с.
4. Карлова О.А. Організація виробництва на підприємствах міського господарства - Харків, ХНАМГ, 2006. - 385 с.
5. Лега Ю.Г., Качала Т.М., Чечетова Н.Ф. Вдосконалення управління житлово-комунальним комплексом України у сучасних умовах розвитку національної економіки. – Черкаси: ЧДГУ, 2003. – 220 с.
6. Економіка міського господарства: Навч. посібник / За ред. Т.П. Юрьєвої. - Харків: ХДАМГ, 1997. - 672 с.
7. Файнберг А.И. Экономика, организация и планирование городского хозяйства: Учебник / Колл. авторов. –М.: Стройиздат, 1969.
8. <http://statistic.jkg-portal.com.ua/>

Аннотация

В статье рассмотрены актуальные вопросы особенностей и проблем функционирования городского хозяйства, поиска эффективных механизмов управления, а также специфику их реализации на городском уровне. Обобщая теоретические основы, обоснованы направления совершенствования управленческих решений по повышению эффективности городского хозяйства.

Ключевые слова: городское хозяйство, эффективные механизмы управления, управленческие решения, эффективность городского хозяйства.

Annotation

In the article the features of current issues and problems of the urban economy, finding effective mechanisms for management, and the specifics of their implementation at the municipal level. Summarizing teoretichny base, grounded directions of improvement of management decisions to improve the efficiency of the urban economy.